

ДО ПОРТРЕТА ПЕДАГОГА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Лідія ВАЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості освіти Інституту педагогіки НАПН України;

Броніслава БЕЙДЕРМАН, учитель математики № 17, м. Хмельницький;

Катерина НОВЧЕНКОВА, вчитель хімії ліцею № 17, м. Хмельницький

Анотація. У статті представлено результати опитування педагогів і старшокласників експериментального навчального закладу щодо виявлення їхніх ціннісних орієнтирів. За допомогою питальника Ш. Шварца виокремлено цінності, які визначають діяльність, що є основою життєвої поведінки вчителів і учнів. Результати опитування дали змогу визначити соціальну і професійну позиції педагогів і стали підставою для висновків, що в галузі є вчителі, які готові не лише сприймати й упроваджувати реформи, а й бути їх ініціаторами.

Ключові слова: інновації в освіті, портрет педагога, експериментальний навчальний заклад, питальник Ш. Шварца.

Лидия ВАЩЕНКО, Бронислава БЕЙДЕРМАН, Катерина НОВЧЕНКОВА К ПОРТРЕТУ ПЕДАГОГА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация. В статье представлены результаты опроса педагогов и старшеклассников экспериментального учебного заведения, посвященные выявлению их ценностных ориентиров. С помощью опросника Ш. Шварца выделены ценности, определяющие деятельность, которая является основой жизненного поведения учителей и учащихся. Результаты опроса позволили определить социальную и профессиональную позиции педагогов и стали основанием для выводов, что есть учителя, готовые не только воспринимать и внедрять реформы, но и быть их инициаторами.

Ключевые слова: инновации в образовании, портрет педагога, экспериментальное учебное заведение, опросник Ш. Шварца.

Lidia VASCHENKO, Bronislava BEYDERMAN, Kateryna Novchenkova TO THE TEACHERS' PORTRAIT OF THE EXPERIMENTAL EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary. The paper presents the results of a survey of high school students and teachers of experimental educational institution to identify their values. With using questionnaire S. Schwartz authors singled out the values that define the activity that is the basis of life behavior of teachers and students. The survey results helped to define social and professional position of teachers and rise to the conclusion that in the area there are teachers who are willing not only to accept and implement reforms, but also to initiate the creation of them.

Keywords: innovations in education, teacher portrait, experimental educational institution, questionnaire of S. Schwartz.

Успішність освітніх реформ залежить від сприйняття і підтримки їх педагогами. Для досягнення значних змін у системі освіти необхідно поєднувати методи послідовного реформування з передовими ідеями системних інновацій, для розвитку яких передусім потрібні професіонали з необхідними для цього якостями й навичками [1]. Саме від здатності вчителів упроваджувати інновації у педагогічну діяльність залежить якість шкільної освіти. З метою виявлення основних рис потенційного інноватора в галузі освіти, його ціннісних орієнтацій ми звернулися до педагогічного колективу експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня – ліцею № 17 м. Хмельницького. Це багатопрофільний навчальний заклад, що системно та успішно працює над поліпшенням якості шкільної освіти.

Відповідно до Положення [3] експериментальним є загальноосвітній навчальний заклад, у якому здійснюється дослідно-експериментальна робота з перевірки результативності освіти й можливості застосування педагогічних та

© Ващенко Л. С., Бейдерман Б. В., Новченкова К. Д., 2016

управлінських інновацій. Як відомо, поняття «інновація» означає нововведення, зміну, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу це введення нового в цілі, зміст, форми й методи навчання й виховання; в організацію спільної діяльності вчителя й учня. Інновації є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. Інноваційні процеси спричиняють дві важливі проблеми: проблему вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду і проблему впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику [2].

У ході досліджень, що їх було проведено відділом моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України спільно з колективом Хмельницького ліцею № 17, було опитано 73 педагоги. Загалом у ліцеї працює 99 учителів, 68 із них – вчителі вищої категорії; 31 – має звання учитель-методист, 36 – старший вчитель; 14 учителів – відмінники освіти України, 1 – заслужений учитель України, 2 – заслужені працівники освіти України. Майже

третина вчителів має стаж педагогічної роботи від 10 до 20 років.

Результати опитування свідчать про те, що педагоги ліцею є свідомими учасниками дослідно-експериментальної роботи з перевірки результативності та можливості застосування педагогічних інновацій, зокрема формування й оцінювання предметних і ключових компетентностей в основній і профільній школі. На запитання про ставлення до участі вчителя у дослідницькій діяльності 73 % педагогів відповіли, що, на їх думку, це сприяє підвищенню професійної майстерності і відповідно впливає на якість освіти учнів; 11 % сприймають участь у дослідницькій діяльності як форму самоосвіти; 8 % вважають ці уміння необхідними для підвищення категорії в період атестації (табл. 1).

Таблиця 1

Ставлення до дослідницької діяльності

Відповідь	Кількість учителів, %
Вважаю, що оволодіння вчителем уміннями педагогічного дослідження впливає на якість освіти школярів, поліпшує мою професійну майстерність	73
На мою думку, оволодіння вчителем уміннями педагогічного дослідження не впливає на якість освіти учнів	7
Мені необхідні ці уміння для підвищення категорії у період атестації	8
Я не відчуваю потреби оволодівати технологією дослідницької діяльності	1
Для мене участь у дослідницькій діяльності є формою самоосвіти	11

У табл. 2 показаний розподіл відповідей на запитання щодо ролі вчителя в експериментальному навчальному закладі.

Таблиця 2

Роль учителя у експериментальному навчальному закладі

Відповідь	Кількість учителів, %
Відчуваю себе автором інновацій	4
Відчуваю себе дослідником	33
Відчуваю себе користувачем інновацій	50
Відчуваю себе просто вчителем	13

Як видно з табл. 2, половина педагогів ліцею вважають себе користувачами інновацій, що вони їх упроваджують у свою діяльність. Понад третини педагогів, що є надзвичайно важливим, відчувають себе дослідниками. Вони працюють переважно над упровадженням у педагогічну практику проектного методу навчання, оцінювання предметних і ключових компетентностей, використання комп'ютерних технологій, організації евристичного навчання, самооцінювання учнів, використання досягнень психолого-педагогічної науки щодо роботи зі здібними й обдарованими дітьми тощо. Тобто вчителі ліцею відчувають себе авторами, дослідниками та користувачами інновацій.

Для створення портрета педагогічного колективу ліцею ми скористалися питальником Ш. Шварца, який виокремив глобальні цінності (орієнтири) життя, а саме: самостійність, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформність, традиція, доброзичливість, універсалізм [4]. На думку вченого, маючи пріоритетом ту чи іншу цінність, індивід вибудовує власну поведінку. Кожній цінності відповідає діяльність, яка зумовлює життєву поведінку особи.

Таблиця 3

Ієрархія цінностей членів педагогічного колективу ліцею

Цінність	Ознаки цінностей	Середня кількість балів
Безпека	Бажання стабільності у стосунках, бажання жити у безпечному середовищі. Уникнення всього того, що загрожує безпеці	8,2
Доброзичливість	Забезпечення й збереження благополуччя близьких людей. Бути вірним друзям	8,1
Конформність	Життя за правилами. Стриманість у діях, висловлюваннях, уникнення конфліктів, поведінки, що її засуджують	7,7
Самостійність	Незалежність у прийнятті рішень, творчість, креативність, бажання роботи все на свій лад	6,7
Досягнення	Прагнення до особистого успіху, бажання показати свої здібності, сподівання на те, що колись колеги визнають його здібності	6,3
Універсалізація	Розуміння, терпіння, захист людей і природи, наявність рівних можливостей у досягненні цілей, толерантне ставлення до людей з іншими поглядами	6,1
Традиція	Дотримання традицій, домовленостей, прагнення жити просто і скромно, не привертаючи до себе уваги. Дотримання сімейних і релігійних звичок	5,7
Ризик	Прагнення до пошуку нового, ризикованого, емоційність, бажання пригод	5,1
Влада	Бажання досягти соціального статусу, престижу, поваги оточуючих. Прагнення бути багатим	4,8
Гедонізм	Пошук задоволень, бажання весело проводити час. У житті займатися тим, що приносить задоволення	4,6

Таблиця 4

Ієрархія цінностей старшокласників ліцею

Цінність	Ознаки цінностей	Середня кількість балів
Традиція	Дотримання традицій, домовленостей, прагнення жити просто і скромно, не привертаючи до себе уваги	7,3
Влада	Бажання досягти соціального статусу, престижу, поваги оточуючих. Прагнення бути багатим	6,6
Універсалізація	Розуміння, терпіння, захист людей і природи, наявність рівних можливостей у досягненні цілей, толерантне ставлення до людей з іншими поглядами	6,1
Ризик	Прагнення до пошуку нового, ризикованого, емоційність, бажання пригод	6,0
Конформність	Життя за правилами. Стриманість у діях, висловлюваннях, уникнення конфліктів, поведінки, що її засуджують інші	5,2
Самостійність	Незалежність у прийнятті рішень, творчість, креативність, бажання робити все на свій лад	5,1
Гедонізм	Пошук задоволень, бажання весело проводити час. У житті займатися тим, що приносить задоволення	5,0
Доброзичливість	Забезпечення й збереження благополуччя близьких людей. Бути вірним друзям	4,9
Безпека	Бажання стабільності у стосунках, бажання жити у безпечному середовищі. Уникнення всього того, що загрожує безпеці	4,5
Досягнення	Прагнення до особистого успіху, бажання показати свої здібності, сподівання на те, що колись колеги визнають його здібності	4,3

Під час опитування ми запропонували респондентам за 10-бальною шкалою проранжувати цінності, наведені у питальнику.

Аналіз результатів отриманих даних свідчить про те, що до перших трьох позицій педагоги віднесли безпеку, доброзичливість та конформність (табл. 3). Тобто досить високо в ієрархії цінностей педагогів було поставлено бажання стабільності у стосунках, життя в безпечному середовищі, збереження благополуччя близьких людей, стриманість у діях, висловлюваннях, уникнення конфліктів тощо. Поведінку вчителів ліцею визначають спрямованість на благополуччя близьких на протигагу особистому благополуччю. Винесення на першу позицію цінності безпеки, на нашу думку, визначається теперішньою ситуацією у країні, загальнонародним запитом на мирне життя та стабільність. Мотиваційною метою цієї цінності є безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і стосунків у ньому.

Респонденти також виокремили такі цінності, як самостійність, досягнення та універсалізація. Значущими для педагогів ліцею є незалежність у прийнятті рішень, творчість, креативність, бажання робити все по-своєму, прагнення до особистого успіху, бажання продемонструвати свої здібності. Визначальною метою цінності досягнення є особистий успіх шляхом виявлення компетентності відповідно до соціальних стандартів. Важливими для вчителів є наявність рівних можливостей у досягненні цілей, толерантне ставлення до людей з іншими поглядами.

До наступного рівня за кількістю балів педагоги віднесли такі цінності, як *традиція* та *ризик*. Важливими для них є дотримання домовленостей, сімейних і релігійних звичок, прагнення

жити просто і скромно. Водночас педагоги практично не схильні до ризику у своїй поведінці.

Найменшу кількість балів отримали такі цінності, як влада та гедонізм. Більшості педагогів не властиве прагнення здобути владу й жити лише задля задоволень.

Ми скористалися питальником Ш. Шварца також для визначення цінностей учнів 10 – 11 класів цього самого ліцею (121 респондент). Ієрархія ціннісних орієнтацій опитаних старшокласників є суттєво іншою (табл. 4).

До перших позицій старшокласники віднесли такі цінності, як *традиція* та *влада*. Їхні думки розділилися: більшість учнів вважає важливим дотримання традицій, прагнення жити просто і скромно, 37 % із них оцінили цю цінність максимальними 10-ма балами. Традиційний спосіб поведінки стає символом групової солідарності, дотримання звичаїв, що існують у культурі. Інша частина старшокласників надала перевагу бажанню досягти соціального статусу, престижу, прагнення бути багатим. 25 % опитаних учнів оцінили цю цінність у 10 балів. Водночас останню позицію для них посідає цінність *досягнення*. Школярі не побачили безперечну залежність між метою досягти влади і прагненням до особистого успіху, бажанням показати свої здібності. Йдеться про стремління до влади, яка не ґрунтується на власних досягненнях. Досить високими балами старшокласники оцінили цінності універсалізації та ризику. Їхня поведінка спрямована на захист людей і природи, толерантне ставлення до людей з іншими поглядами, до пошуку нового та ризикованого. Середніми балами вони оцінили такі цінності, як *конформність* і *самостійність*. Це життя за правилами, уникнення конфліктів, незалеж-

ність у прийнятті рішень, бажання робити все по-своєму. Найнижчими балами вони оцінили гедонізм і безпеку.

Порівняння ціннісних орієнтирів учителів і старшокласників (мал.) свідчить про існування значних відмінностей за показником безпеки й доброзичливості. Подібними є орієнтири щодо гедонізму та універсалізації. Як видно з малюнка, досить близькою для вчителів і молодих людей є цінність ризику – відкритість новому, активній життєвій позиції. Однак ця цінність практично не визначає діяльність педагогів, не є орієнтиром у їхній поведінці.

Мал. Середні бали за ієрархією цінностей педагогів та старшокласників

Результати опитування, проведеного на базі ліцею, уможливили виокремлення соціального й професійного складників діяльності педагогів. Соціальний складник містить систему поглядів, переконань, ціннісних орієнтирів. Педагоги бажать жити за правилами у стабільності й безпеці. Їхня поведінка спрямована на благополуччя близьких. Професійна позиція є ставленням до педагогічної діяльності. Учителі експериментального навчального закладу – це люди чутливі до нових ідей. Вони незалежні у прийнятті рішень, креативні, готові до системної роботи і відчують себе не лише користувачами інновацій, а й дослідниками та авторами нового.

Ціннісні орієнтири старшокласників, як і педагогів, спрямовані на дотримання традицій, домовленостей, захисту природи, толерантне ставлення до людей з іншими поглядами. Водночас вони зорієнтовані на бажання здобути високий соціальний статус, престиж, владу. Їхня поведінка відзначається активною життєвою позицією та відкритістю новому.

Нині в Україні функціонує понад 200 експериментальних навчальних закладів різних рівнів, серед них 21 – експериментальний заклад всеукраїнського рівня. Це навчальні заклади, науково-експериментальну роботу яких супроводжує Інститут педагогіки НАПН України. Ми провели опитування серед учителів одного навчального закладу, проте отримані результати дають підстави стверджувати, що в галузі є ядро педагогів, готових не лише сприймати й упроваджувати реформи. Вони можуть бути ініціаторами цих реформ. Очевидною є необхідність формувати динамічну картину інформації про сучасних учителів-іноваторів. Це допоможе сформуванню уявлення про процеси, що відбуваються у школі як соціальному інституті в контексті модернізації країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барбер Майкл. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах : Уроки анализа лучших систем шк. образования мира / Майкл Барбер // Вопр. образования. – 2008. – № 3. – С. 7 – 60.
2. Королева Д. О., Хавенсон Т. Е. Портрет инноватора образования XXI века / Д. О. Королева, Т. Е. Хавенсон // Там же. – 2015. – № 1. – С. 182 – 196.
3. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://book.rosvita.rv.ua/server/experimental_research/norm_dokumentu/Polojen_pro_experem_ZNZ.pdf
4. Schwartz S. H. (1992) Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries // Advances in Experimental Social Psychology. Vol. 25. – P. 1 – 65.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ!

Просимо надсилати текстові матеріали електронною поштою, набрані у програмі **Word**, а фото та ілюстративні матеріали до них – окремими файлами у форматі **JPEG**, розміром не менш ніж 800 × 600.

Не забудьте вказати повністю прізвище, ім'я та по батькові, а також посаду і назву установи, в якій працюєте.

Редакція